

ks. dr hab. Paweł PODESZWA, prof. UAM

Zakład Nauk Biblijnych

WT UAM w Poznaniu

Recenzja dorobku naukowego, dydaktycznego i administracyjnego ks. dra Tomasza TUŁODZIECKIEGO, adiunkta na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, ubiegającego się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Ocena została przygotowana na zlecenie Dziekana WT UMK, ks. prof. dra hab. D. Koteckiego, z dnia 29.10.2015 (WT/X/2015/2016).

Niniejsza recenzja dorobku naukowego ks. dra Tomasza Tułodzieckiego, kandydata do stopnia doktora habilitowanego, obejmuje: 1) najważniejsze fakty z życiorysu zawodowego Kandydata; 2) ocenę osiągnięcia naukowego, o którym mowa w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (art. 16, ust. 2. pkt. 1), (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późniejszymi zmianami) oraz 3) ocenę istotnej aktywności badawczej, współpracy międzynarodowej, dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego Habilitanta według kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego określonymi w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. (§3; §4; §5), (Dz. U. nr 196, poz. 1165); 4) wniosek końcowy.

1. Najważniejsze fakty z życiorysu zawodowego Kandydata

Habilitant jest doktorem nauk teologicznych w zakresie teologii biblijnej. Stopień ten uzyskał w 2003 r. na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, na podstawie rozprawy *Jeroboam I - reformator religii Izraela. Studium egzegetyczno-teologiczne 1Krl 11,26-14,20*, której Promotorem był bp prof. dr hab. Zbigniew Kiernikowski (praca ukazała się drukiem pod tym samym tytułem, nakładem wydawnictwa „Vocatio” w ramach serii „Studia i Rozprawy Biblijne”, Warszawa 2004, ss. 294).

Weześniej ks. Tułodziecki, po uzyskaniu w 1994 r. tytułu zawodowego magistra teologii na Wydział Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego na podstawie rozprawy *Symbol namiotu w opisie Przemienienia Pańskiego*, pracował w duszpasterstwie jako wikariusz w parafii Matki Bożej Królowej Polski w Toruniu oraz katecheta w Zespole Szkół Chemicznych, II LO oraz Szkole Podstawowej nr 23. Od 1995 r. podjął studia na prestiżowej rzymskiej Uczelni - Pontificio Istituto Biblico („Biblicum”), gdzie w 1999 r. uzyskał licencjat nauk biblijnych (*L'unzione regale come l'inizio della monarchia d'Israele 1Sm 1-9*). Następnie kontynuował studia na Uniwersytecie Gregoriańskim w Rzymie.

Od 2005 r. jest adiunktem w Katedrze Pisma Św. na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

2. Ocena osiągnięcia naukowego Kandydata

Podstawą ubiegania się o stopień doktora habilitowanego jest monografia *Tożsamość nowego Izraela w Księdze proroka Zachariasza. Studium egzegetyczno-teologiczne Za 1-8, STT 33*, Toruń 2014, ss. 340 (w autoreferacie Autor podał błędne informacje, zob. s. 7). Jest to

osiągnięcie naukowe, o którym mowa w Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (art. 16, ust. 2. pkt. 1), (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późniejszymi zmianami). Pozostaje odpowiedź na pytanie, na ile dzieło to stanowi znaczny wkład Autora w rozwój nauk teologicznych.

Oceniana rozprawa habilitacyjna składa się z „Wprowadzenia” oraz trzech rozdziałów: 1. „Problem tożsamości Izraela w okresie przedwygnaniowym i w czasie niewoli babilońskiej”; 2. „Problemy literackie Za 1-8”; 3. „Podstawy tożsamości nowego Izraela w cyklu nocnych wizji Proto-Zachariasza (1,7-6,14); „Zakończenia”, „Wykazu skrótów” oraz „Bibliografii”. Struktura pracy jest logiczna. Każdy rozdział rozpoczyna się krótkim wprowadzeniem, gdzie Autor jasno tłumaczy zasadność podejmowanych wywodów, kończy się zaś syntetycznym podsumowaniem, zawierającym podstawowe wnioski z analizowanych tekstów. Moim zdaniem uzasadnione byłoby dołączenie czwartego rozdziału, który w syntetyczny sposób zbierałby wnioski teologiczne z analizowanych tekstów Proto-Zachariasza i jednoznacznie odpowiadałby na pytanie: na ile owa tożsamość nowego Izraela postulowana przez proroka jest kontynuacją podstawowych elementów, składających się na tożsamość narodu wybranego sprzed niewoli, a na ile prorockie nauczanie wnosi istotne *novum* w jej rozumieniu? W zakończeniu rozprawy Autor stwierdza krótko, że „*novum* Księgi Zachariasza w ukazywaniu tożsamości dla nowego Izraela polega na jeszcze silniejszym podkreśleniu przesłania o tym, że jej przyjęcie nie jest zarezerwowane tylko dla Żydów, ale zgodnie ze słowami zawartymi w 8,20-23 powinna ona stać się programem życia w perspektywie uniwersalnej” (s. 320). Uważam, że ten wątek domagałby się rozwinięcia oraz szerszego uzasadnienia. Szkoda także, że Autor nie zdecydował się umieścić na końcu rozprawy streszczenia w języku obcym, które daje możliwość zapoznania się szerszemu gronu czytelników z głównymi ideami publikacji i promuje także polską myśl biblijną i teologiczną w świecie.

Rozprawę otwiera „Wprowadzenie” (s. 11-22). Jest ono napisane poprawnie i zawiera wszystkie niezbędne elementy. Autor rozpoczyna od syntetycznego zaprezentowania problematyki związanej z tożsamością Izraela oraz jej specyfiki, wynikającej z „wyjątkowego kodu kulturowego, którym jest Tora, zdolna przekształcić biblijny Izrael we wspólnotę oddaną tylko Bogu i zachowującą w życiu codziennym inne od pozostałych wspólnot reguły postępowania, zarówno w wymiarze społecznym, rodzinnym, jak i religijnym” (s. 13). Zwięźle ukazuje także kontekst historyczny końca niewoli babilońskiej wraz z charakterystycznymi problemami, z którymi borykał się naród wybrany w tym szczególnym momencie swojej historii. Zaznacza szczególną rolę proroków, zwłaszcza Aggeusza i Zachariasza, którzy nie tylko są gorącymi zwolennikami odbudowy świątyni, ale starają się nakreślić nowe zadania przed odradzającą się wspólnotą religijną i narodową. Zdaniem Autora szczególną zasługę w promowaniu nowej tożsamości powygnaniowego Izraela ma Proto-Zachariasz, definiujący ją za pomocą siedmiu nocnych wizji (1,7-6,14). Habilitant jasno precyzuje i określa cel dysertacji: „dotarcie do sedna Bożego przesłania zawartego w cyklu nocnych wizji Proto-Zachariasza, który wydaje się jednocześnie wspaniałą Bożą propozycją prawdziwej tożsamości dla nowego Izraela, powstającego z gruzów i niewoli” (s. 16-17). Następnie Habilitant omawia „status quaestionis”, wskazując najważniejsze opracowania, podejmujące bezpośrednio lub pośrednio zaproponowaną tematykę. Przegląd najważniejszych publikacji naukowych prowadzi do

ślusznego wniosku, że zagadnienie ustalenia istotnych elementów nowej tożsamości Izraela w oparciu o wskazane wyżej wizje prorockie nie zostało wyczerpująco opracowane, a zatem otwiera się wystarczająco szerokie pole do podjęcia zaproponowanego tematu. Kolejnym ważnym elementem każdego „Wprowadzenia” jest wskazanie metody badawczej. Habilitant słusznie zauważa, że lektura historyczna i teologiczna tekstu biblijnego domaga się użycia metody historyczno-krytycznej, która łączy w sobie analizę diachroniczną i synchroniczną (zob. s. 21). Rzeczywiście w całym studium, zwłaszcza analizie egzegetycznej cyklu nocnych wizji, Autor z powodzeniem i konsekwentnie stosuje obraną metodę badawczą. We „Wprowadzeniu” stwierdza także „jakkolwiek do właściwego ukazania przesłania poszczególnych tekstów wchodzących w skład nocnego cyklu wizji Zachariasza będą wykorzystane procedury metody historyczno-krytycznej, to całe opracowanie zostanie oparte raczej na innym rodzaju studium teologicznego, które w skrócie można określić jako konceptualne” (s. 21). Szkoda, że Autor nie wyjaśnił dokładniej czytelnikowi, co ma tutaj na myśli i co kryje się pod tym skrótowym określeniem „teologiczne studium konceptualne”. Ostatnią część „Wprowadzenia” stanowi zwięzła prezentacja struktury pracy oraz syntetyczne omówienie zawartości kolejnych trzech jej rozdziałów.

Rozdział pierwszy rozprawy, zatytułowany „Problem tożsamości Izraela w okresie przedwygnaniowym i w czasie niewoli babilońskiej” (s. 23-96) ma charakter wprowadzający w problematykę tożsamości Izraela. Analizując kolejne etapy historii narodu wybranego, począwszy od Patriarchów, poprzez wyjście z niewoli egipskiej oraz zawarcie Przymierza na Synaju, czas monarchii i podzielonego Izraela aż po działalność proroków przedwygnaniowych i podczas niewoli babilońskiej, Autor stara odpowiedzieć się na pytanie o istotne elementy, które decydowały i miały wpływ na tożsamość Izraela w omawianych okresach. Słusznie zauważa, że tożsamość Izraela rozumiana jako szczególna i niepowtarzalna relacja z Bogiem i innymi ludźmi ma swoje początki w historii Patriarchów, zwłaszcza przymierzu z Abrahamem. Została następnie na nowo zdefiniowana i umocniona Przymierzem na Górze Synaj, a Kodeks Przymierza (Wj 19,1-24,18) uznany został jako jej prawna podstawa. Kryzys tożsamości spowodowany upadkiem monarchii i podziałem stał się wyzwaniem dla proroków, którzy podjęli walkę o zachowanie tożsamości mimo zewnętrznych i wewnętrznych problemów, a także starali się ją ocalić i zrewidować, zwłaszcza kiedy legła w gruzach Jerozolima i Świątynia, a naród wybrany znalazł się w niewoli babilońskiej. Rozdział ten jest jak najbardziej zasadny i potrzebny, aby uświadomić czytelnikowi, że tożsamość Izraela kształtowała się przez wielkowiekowe doświadczenie, będące owocem objawiania się Boga i wychowywania Izraela jako swojego ludu. Pozwala on także zrozumieć, że Proto-Zachariasz kontynuuje dzieło licznych proroków Starego Testamentu, którzy w zmieniającej się sytuacji narodu wybranego uświadamiali ludowi to, co powinno pozostać fundamentalne i niezmiennie dla podtrzymywania i umacniania relacji z Bogiem i drugim człowiekiem. Jedyne pytanie – pytanie, które pojawia się przy lekturze tego rozdziału jest natury metodologicznej. Czy można uznać teksty, przynajmniej wiele z nich, zwłaszcza te mówiące o Patriarchach, w których widzimy wyraźny wpływ późniejszej tradycji kapłańskiej na formę literacką, ale zwłaszcza teologię tekstu, za wiarygodne źródła do poznania faktycznie tożsamości Izraela w czasach Patriarchów? Autor jest jednak świadomy tego problemu, kiedy stwierdza „ jest to tradycja stosunkowa młoda, powstała z pewnością po niewoli babilońskiej, a więc w czasach współczesnych prorokowi

Zachariaszowi lub w epoce jeszcze późniejszej. Tym samym należałoby ją traktować jako źródło recepcji myśli tego proroka” (s. 40).

Drugi rozdział jest już poświęcony wyłącznie Księdze Zachariasza. Zatytułowany „Problemy literackie Za 1-8” (s. 97-173) jest bardzo logicznie zbudowany. Autor rozpoczyna od omówienia kontekstu historycznego wystąpienia Zachariasza, odwołując się do świadectw wewnętrznych. Następnie precyzyjnie przy pomocy kryterium stylu, rodzaju literackiego oraz tematycznego udowadnia zasadność podziału Księgi na dwie zasadnicze części: Proto-Zachariasza (Za 1–8) i Deutero-Zachariasz (Za 9–14), uznając tym samym, że szukając „podstaw tożsamości, czyli pewnego kodu kulturowo-religijnego i kanonu zachowań, jaki miał obowiązywać w Izraelu w pierwszych dziesięcioleciach po odzyskaniu niepodległości w 538 r. przed Chr., to należy to czynić w oparciu o tekst zawarty w dziele Proto-Zachariasza (1-8). To tam znajduje się odwołanie do trudnych momentów historii związanych z repatriacją, przejmowaniem władzy w Judzie i odbudową świątyni” (s. 104). Po omówieniu możliwych relacji formalnych i treściowych między Księgą Aggeusza i Proto-Zachariaszem, które prowadzą do konkluzji, że podobieństwa chronologiczne i terminologiczne, teologiczne i tematyczne, wskazują, iż mamy do czynienia z „bardzo przemyślanym dziełem” (s. 114), Habilitant koncentruje swoją uwagę już wyłącznie na Za 1-8, dokonując bardzo rzetelnej analizy literackiej, na podstawie której wykazuje inkluzyjną pozycję Za 1,1-6 oraz 7,1-14 i konkluzyjny charakter Za 8,1-23. Następnie Habilitant poświęca sporo miejsca kompozycji cyklu wizji Proto-Zachariasza i w oparciu o poprawnie przyjęte kryteria proponuje ich koncentryczną strukturę. Zauważona struktura koncentryczna pozwala na słuszny wniosek, że centralną i najważniejszą wizją tego bloku jest apokaliptyczny obraz „złotego świecznika” (Za 4,1-14), stanowiący IV wizję cyklu, a pozostałe wizje tworzą trzy pary (I i VII; II i VI; III i V) paralelnych obrazów o podobnej do siebie tematyce teologicznej. Zarówno struktura rozdziału, jego treść, jak i sposób prezentacji materiału w poszczególnych paragrafach, nie budzą żadnych zastrzeżeń. Należy zauważyć, że Autor konsekwentnie podąża obraną drogą, nie snuje rozważań, które zaciemniałyby główny wątek rozprawy.

Rozdział trzeci nosi tytuł „Podstawy tożsamości nowego Izraela w cyklu nocnych wizji Proto-Zachariasza (1,7-6,14)” (s. 175-313). Jest on najobszerniejszy i kluczowy dla podjętej problematyki, gdyż zawiera szczegółową analizę egzegetyczną poszczególnych wizji. Autor konsekwentnie trzyma się ustalonej wcześniej struktury koncentrycznej cyklu, wynikiem czego są cztery kolejne paragrafy, stopniowo odsłaniające prorocką propozycję tożsamości nowego Izraela: 1) wizja pierwsza i siódma – perspektywa przygotowawcza pod projekt nowej tożsamości i odnowy; 2) wizja druga i szósta – kontynuacja perspektywy oczyszczenia oraz usunięcia zła i grzechu zawężająca ją do przestrzeni Świętego Miasta Jeruzalem wraz ze Świątynią; 3) wizja trzecia i piąta – zawierające przesłanie o wypełnieniu świętej przestrzeni konkretnymi wartościami; 4) wizja czwarta – ukazująca „złoty świecznik i dwie oliwki” (zob. autoreferat, s. 10). Zasadniczo schemat prezentacji poszczególnych wizji opiera się na ich strukturze, składającej się z trzech elementów: a) opisu tego, co widział prorok; b) pytania proroka o znaczenie obrazu; c) odpowiedzi udzielonej przez Anioła Interpretatora (zob. s. 178). Autor słusznie uznaje wizję czwartą jako centralną i najważniejszą, gdyż jej analiza pozwala dostrzec, że „perspektywa została przeniesiona do rzeczywistości transcendentnej, w której centrum stoi sam Bóg. Młode oliwki symbolizują odradzające się nowe państwo judzkie, które

było spadkobiercą obu dawnych królestw Judy i Izraela. W tej wizji Jahwe napęłnia je złotym, ożywczym płynem, czyli samym sobą. Chodzi tu o Boże życie, które w ziemskiej perspektywie przybierze postać żywego Słowa – Tory. Zatem sam Bóg jest tożsamością Nowego Izraela i choć jest niewidzialnym Bogiem, to jednak dobrze słyszany poprzez słowo Prawa, którego głos nie zmienił się od chwili zawarcia przymierza na Górze Synaj” (autoreferat, s. 10). W ten sposób Habilitant wysuwa zasadniczy wniosek, że Proto-Zachariasz w swoich prorocत्वach nie zmienia zasadniczo koncepcji tożsamości Izraela, postulowanej przez poprzedników. Zauważa jednak nowość przesłania proroka polegającą na tym, że „jej przyjęcie nie jest zarezerwowane wyłącznie dla Żydów, ale zgodnie ze słowami Za 8,20-23 powinna ona (tożsamość) stawać się programem życia w perspektywie uniwersalnej” (autoreferat, s. 10). Zaproponowana analiza egzegetyczna i po części teologiczna nocnych wizji Proto-Zachariasza jest rzetelna i utrzymana w godnym pochwały rygorystycznym metodologicznym. Autor koncentruje uwagę czytelnika na najważniejszych elementach tekstu, nie tracąc z pola uwagi zasadniczego tematu rozprawy. Jak już zauważyłem wyżej, oceniając strukturę całej rozprawy, brakuje mi rozwinięcia, zwłaszcza teologicznego, tego, co Habilitant uznaje za *novum* Proto-Zachariasza, a zatem perspektywy uniwersalnej. Rodzi się także pytanie, jak to, co postuluje prorok, ma się do uniwersalizmu obecnego wcześniej w tożsamości Izraela, o czym była mowa w pierwszym rozdziale (np. przymierza z Abrahamem). Szkoda, że zabrakło tego typu refleksji, która pozwoliłaby wyraźnie ukazać nowość prorockiego przesłania także w kontekście innych tekstów jemu współczesnych, które wyraźnie zawierają idee uniwersalne.

„Zakończenie” (s. 315-321) pracy zawiera bardzo syntetyczne przypomnienie najważniejszych etapów przebytej drogi w poszukiwaniu tożsamości Izraela od okresu Patriarchów po czasy Proto-Zachariasza oraz wniosków z analizy egzegetycznej i teologicznej siedmiu nocnych wizji proroka. Na sam koniec Habilitant wzmiankuje o dalszych możliwych kierunkach badań, do których zalicza refleksję nad recepcją myśli Zachariasza w późniejszych księgach Biblii (np. dzieło kronikarskie) oraz w pismach wspólnoty w Qumran, a także wpływ Proro-Zachariasza na Nowy Testament, zwłaszcza na Apokalipsę Janową. Zakończenie jest napisane poprawnie i nie budzi zastrzeżeń.

Po „Wykazie skrótów” (s. 323-325) odnajdujemy „Bibliografię” (s. 327-340), podzieloną poprawnie na pięć części, zawierających teksty źródłowe, pomoce słownikowe i encyklopedie, komentarze do Księgi Zachariasza, komentarze do innych ksiąg biblijnych oraz opracowania. Bibliografia została sporządzona poprawnie, choć zdarzają się pewne niekonsekwencje: niekiedy przy cytowaniu dzieł zbiorowych, brakuje podania stron (np. na s. 328: Homerski, *Księga Zachariasza...*; s. 330: Zawiszewski, *Księga Amosa...*; s. 331: Chrostowski, „Jeremiasz...”; s. 333: Irsigler, „Der Streit...”). W niektórych zapisach dzieł zbiorowych brak zaznaczenia, że chodzi o redaktora, ponadto przy cytowaniu haseł ze słowników, zwłaszcza TDOT, brakuje miejsca i roku wydania poszczególnych tomów).

Na końcu tej części recenzji poświęconej monografii ks. Tułodzieckiego, która stanowi osiągnięcie naukowe Kandydata w rozumieniu Ustawy, warto jeszcze zauważyć, że bardzo często w pracy Habilitant powołuje się na innych autorów, nie tylko jednak cytuje wyniki ich badań, ale potrafi krytycznie podejść do ich poglądów, ocenić je, a niejednokrotnie podjąć polemikę lub uzupełnić czy sprecyzować w oparciu o prowadzone własne analizy tekstów

biblijnych. Wszystko to świadczy, że Habilitant nie tylko dysponuje poprawnym warsztatem badawczym, który umożliwia mu rzetelną egzegezę biblijną, zna dobrze polską i międzynarodową myśl biblijną (zwłaszcza literaturę niemieckojęzyczną), ale potrafi krytycznie korzystać z dorobku innych autorów. Warsztat badawczy Habilitanta oceniam bardzo wysoko, także pod względem metodologicznym. Mimo iż Autor traktuje czasami o rzeczach trudnych to jednak przejrzysty, bardzo logiczny i spójny sposób prowadzenia myśli pomaga czytelnikowi łatwiej zrozumieć prezentowane treści. Ponadto książka napisana została poprawnym i bardzo komunikatywnym językiem. Niestety nie udało się ustrzec przed pewnymi brakami. W tekście zauważyłem dwa błędy ortograficzne: s. 136 pisownia „zborze” zamiast „zboże”; s. 237 pisownia „ukarze” zamiast „ukaże”. Styl jest staranny i zasadniczo poprawny, choć czasami Autor ma tendencję do stosowania zbyt często zaimka „który” w jednym zdaniu albo używa sformułowań brzmiących niekiedy nieco anachronicznie, np. s. 154: „potrzeba ustanowienia odpowiedzialnego aparatu kierowniczego”. Przypisy zostały sporządzone poprawnie i solidnie, choć jest kilka usterek analogicznych do niedociągnięć w bibliografii końcowej, o których wspomniałem wyżej.

Podsumowując tę część recenzji, należy jednoznacznie stwierdzić, że mimo pewnych uwag krytycznych, osiągnięcie naukowe ks. Tomasza Tułodzieckiego jest ważnym wkładem w poznanie i rozumienia tożsamości nowego Izraela po niewoli babilońskiej w świetle nauczanie proroka, który odegrał wielką rolę w odbudowie Izraela powygnaniowego. Uzupełnia ona brak rzetelnego i kompetentnego opracowania tego zagadnienia, zwłaszcza w polskiej literaturze biblijnej. Stanowi znaczący wkład w rozwój nauk teologicznych i zasługuje na uznanie.

Osiągnięcie naukowe ks. Tomasz Tułodzieckiego, *Tożsamość nowego Izraela w Księdze proroka Zachariasza. Studium egzegetyczno-teologiczne Za 1-8*, spełnia wszystkie warunki określone w „Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki” (art. 16, ust. 2 pkt. 1).

3. Ocena istotnej aktywności badawczej, współpracy międzynarodowej, dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego Habilitanta

Podstawowe pytanie, na które postaram się odpowiedzieć w tym punkcie recenzji brzmi: na ile Habilitant spełnia w swojej istotnej aktywności naukowej kryteria określone rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. (§3; §4; §5) oraz jaka jest wartość merytoryczna jego dorobku naukowego, dydaktycznego oraz popularyzatorskiego?

Habilitant opublikował jeden tylko artykuł w czasopiśmie („Collectanea Theologica”) znajdującym się na liście *European Reference Index for the Humanities* (ERIH). Szkoda, że także inne publikacje ks. Tułodzieckiego nie ukazały się w czasopismach z bazy *Web of Science* czy ERIH, bo zasługiwałyby na to bezsprzecznie. Dziewięć artykułów zostało opublikowanych na łamach „Verbum Vitae”, które jest na liście ERIH PLUS. Według programu Harzing’s

Publish or Perish Habilitant posiada 7 publikacji, 1 cytację, a indeks Hirscha wynosi 1 (stan na 15.12.2015).

Ks. Tułodziecki jest autorem 22 artykułów naukowych, z których 17 ukazało się w punktowanych czasopismach, zasadniczo polskich, jeden artykuł w języku niemieckim w „Cauriensa”, a 5 w dziełach zbiorowych. Publikacje Habilitanta wskazują na zasadnicze obszary badawcze: 1) Księgi Historyczne - problematyka monarchii izraelskiej, kultu i świątyni, jedności dwunastu pokoleń, schizmy Samarytan; 2) wieloaspektowa problematyka Księgi Psalmów; 3) profetyzm i literatura prorocka; 4) wybrane zagadnienia z Nowego Testamentu. Zostały one opublikowane w liczących się czasopismach biblijnych i teologicznych w Polsce: „Verbum Vitae”, „Biblica et Patristica Thoruniensia”, „Teologia i Człowiek” „Collectanea Theologica”, „Analecta Biblica Lublinensia”. Oceniane publikacje, zarówno pod względem ilościowym i jakościowym, stanowią wystarczający dorobek naukowy ubiegającego się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, choć na przyszłość warto byłoby zadbać o większą dywersyfikację czasopism. Artykuły są przekonującym świadectwem szerokich zainteresowań badawczych, dobrego przygotowania, rzetelnego warsztatu naukowego w badaniach z zakresu egzegezy i teologii biblijnej. Habilitant potrafi jasno formułować myśli, konsekwentnie i poprawnie udowadniać stawiane tezy, wyprowadzać logiczne wnioski egzegetyczne oraz teologiczne. W swoich badaniach Habilitant nie stroni od podejmowania trudnych zagadnień, ale jednocześnie istotnych w poprawnym rozumieniu biblijnego orędzia, a także historii Izraela opowiedzianej w Biblii. Lektura artykułów Habilitanta przekonuje także o jego znajomości literatury polskiej i światowej, z której potrafi krytycznie korzystać. Pod względem formalnym publikacje nie budzą zastrzeżeń. Jednocześnie artykuły pisane są językiem zrozumiałym nie tylko dla specjalistów, stąd ich lektura jest owocna dla szerszego grona odbiorców. Na dorobek Habilitanta składa się także jedno omówienie trzutomowego dzieła, napisanego przez biblistów (i nie tylko) dla ks. prof. dr hab. Waldemara Chrostowskiego („*Więcej szczęścia jest w dawaniu aniżeli w braniu*”. *Księga Pamiątkowa dla Księdza Profesora Waldemara Chrostowskiego w 60 rocznicę urodzin t. I-III*, red. Barbara Strzałkowska, Warszawa 2011, ss. 1114, które ukazało się w: „Teologia i człowiek” 18(2011), s. 259-281. Autor syntetycznie streścił wszystkie artykuły, które składają się na tę ważną publikację. Szkoda, że nie pokusił się o próbę ich recenzji. To jest pewien brak w dorobku Habilitanta. Jego twórczość naukowa (artykuły i rozprawa habilitacyjna) jasno wskazuje, że Habilitant potrafi krytycznie oceniać poglądy innych autorów. Szkoda, że nie wykorzystuje tej umiejętności, aby publikować recenzje naukowej literatury polskiej i światowej.

Habilitant nie kierował międzynarodowymi lub krajowymi projektami badawczymi i nie brał także udziału w takich projektach - grantach, co jednak nie umniejsza jego dorobku naukowego. Ks. Tułodziecki należy do Stowarzyszenia Biblistów Polskich, Stowarzyszenia: Ex - Alunni del „Biblicum” w Rzymie, jest członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu, a także należy do kolegium redakcyjnego półrocznika „Verbum Vitae”. Jest także moderatorem Dzieła Biblijnego im. Jana Pawła w Diecezji Toruńskiej.

Ks. Tułodziecki uczestniczył także w sympozjach naukowych. W autoreferacie wymienia sympozja w Grudziądzu, Olenburgu, Warszawie, Lublinie i Toruniu (zał. 3). Jak wynika z

autoreferatu, że jego udział był bierny, to znaczy – nie wygłosił żadnego referatu czy wykładu (przynajmniej o tym nie wspomina). Szkoda, że nie skorzystał z okazji, aby podzielić się wynikami swoich badań, naukowych poszukiwań i wniosków egzegetycznych i teologicznych, których przecież nie brakuje w jego publikacjach.

Na pełne uznanie zasługuje natomiast dorobek dydaktyczny Habilitanta, na który począwszy od II semestru roku akademickiego 2002/2003 składają się liczne wykłady, ćwiczenia, lektoraty i konwersatoria z zakresu egzegezy Starego i Nowego Testamentu, teologii biblijnej, języka hebrajskiego, języka niemieckiego, początkowo na zasadzie zajęć zleconych, a od roku akademickiego 2004/05 w ramach zajęć na stanowisku adiunkta w katedrze egzegezy i teologii ST i NT Wydziału Teologicznego UMK w Toruniu. Prowadził także wykłady zlecone w Wyższej Szkole Filologii Hebrajskiej w Toruniu. Wymownym potwierdzeniem jego aktywności dydaktycznej są prowadzone i wypromowane prace magisterskie z zakresu egzegezy i teologii ST, których jest prawie czterdzieści.

Na szczególne uznanie zasługuje szeroka działalność popularyzatorska. Jako moderator Dzieła Biblijnego, którego jednym z zasadniczych celów jest popularyzowanie Biblii w Kościele polskim, przez ponad sześć lat pracował w zespole polskich biblistów, przygotowujących pod kierunkiem ks. prof. dra hab. H. Witczyka i prowadzących programy telewizyjne (TV Trwam - „W namiocie Słowa”) i radiowe (Radio Maryja - „Szukając Słowa”). Audycje te po dzień dzisiejszy są okazją do wyjaśniania trudniejszych fragmentów ST (programy telewizyjne) i przygotowywaniu wiernych do spotkania z żywym Słowem Bożym podczas Eucharystii w kolejne niedziele roku liturgicznego (programy radiowe). Habilitant angażował się także w formację biblijną zarówno świeckich, jak i osób konsekrowanych, współorganizował międzydiecezjalne konkursy biblijne dla dzieci szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, wygłaszał także prelekcje, referaty o tematyce biblijnej, prowadził spotkania z Biblią oraz promował inne formy duszpasterstwa biblijnego w Diecezji Toruńskiej i poza jej granicami. Uważam, że ten aspekt działalności Habilitanta należy nie tylko zauważyć, ale także docenić, gdyż nie rezygnując z zainteresowań ściśle badawczych, wsłuchuje się w głos Kościoła, nie tylko jeśli chodzi o metody naukowe interpretacji Biblii, ale stara się także odpowiadać swoją działalnością dydaktyczną i popularyzatorską na aktualne potrzeby i wyzwania, przed którymi stają współcześni wyznawcy Chrystusa. Jest to niewątpliwie duża zasługa w aktualizacji orędzia biblijnego, co należy do istotnych zadań biblistów i czego oczekuje od nich wspólnota Kościoła, aby „mogła coraz bardziej miłować Słowo Boże” (*Verbum Domini*, nr 5).

Podsumowując ocenę osiągnięć naukowo-badawczych, dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego należy podkreślić aktywność Habilitanta, która jest potwierdzeniem jego dojrzałości naukowej, a tym samym zdolności do prowadzenia samodzielnej pracy naukowej. **W świetle tego wszystkiego, co zostało wcześniej powiedziane nie mam żadnych wątpliwości, że kandydat spełnia większość wymogów w wyżej wymienionych zakresach, zgodnie z kryteriami oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego określonymi w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego.**

4. Wniosek końcowy

Biorąc pod uwagę przedstawioną w niniejszej recenzji **pozytywną ocenę** aktywności badawczej, współpracy międzynarodowej, dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego Habilitanta, a także fakt, że osiągnięcie naukowe ks. Tomasz Tułodzieckiego, które stanowi rozprawa: *Tożsamość nowego Izraela w Księdze proroka Zachariasza. Studium egzegetyczno-teologiczne Za 1-8*, **spełnia wszystkie warunki** określone w „Ustawie z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki” (art. 16, ust. 2 pkt. 1), jednoznacznie stwierdzam, że Habilitant spełnia wszystkie wymogi stawiane osobom ubiegającym się o nadanie stopnia doktora habilitowanego. Uważam, że Habilitant jest dobrze przygotowany do pracy naukowej i potrafi ją samodzielnie prowadzić. Studia biblijne w Rzymie dostarczyły mu niezbędnych narzędzi do prowadzenia pracy badawczej nad Biblią. Jego poszukiwania odznaczają się rzetelnością naukową, a w swoich badaniach posługuje się uznanymi w biblistyce metodami, przy czym nie ogranicza się tylko do jednej metody, ale preferuje metodologię komplementarną. Niewątpliwym atutem Habilitanta jest także umiejętność popularyzacji orędzia biblijnego oraz aktualizacji Słowa Bożego, co jest niezwykle ważne i potrzebne dla pożytku wspólnoty Kościoła.

Wnioskuje o dopuszczenie ks. dra Tomasza Tułodzieckiego do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

ks. dr hab. Paweł PODESZWA, prof. UAM

Poznań, dnia 16 grudnia 2015 r.